

quan va donar el permís de canviar de seu la parròquia. El canvi de lloc va portar el canvi de nom, i des d'aleshores la parròquia es va dir de Sant Feliu de Sabadell, no d'Arraona com abans. I com que sant Feliu com a patró de la parròquia tenia preferència sobre sant Salvador, va desaparèixer del tot el nom de Sant Salvador de Sabadell. D'ací va prendre motiu el reny que els pobres veïns feien a la gent de Sabadell, dient que havien canviat de patró. Cosa que no era veritat, perquè el genuí patró de la parròquia era sant Feliu i l'única cosa que va canviar fou la residència, i amb ella el nom de lloc de la parròquia.

CAPÍTOLS DELS AGUSTINIANS (SEGLE XV).

Els canonges agustinians del monestir de Manresa van celebrar l'any 1433, dos capítols a Sabadell, perquè certes causes els impedia de celebrar-los a Manresa. El primer d'aquests capítols fou el 6 d'octubre, en la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, i el segon el 18 de novembre a la casa de Berenguer de Banyaloca. Va presidir els dos capítols Guillem, que era abat de l'Estany (el monestir cap de l'orde regular agustiniana) i de Manresa, i a més, pavorde de Sabadell.

LA DESAMORTITZACIÓ (SEGLE XIX).

Escau ací recordar que en l'any 1836 va dissoldre's la gran propietat directa que el monestir de Sant Cugat tenia en el nostre terme i que formava el seu antiqüíssim alou.

Esdevingué això perquè, suprimida aquesta casa religiosa, com la immensa majoria de les altres per llei d'octubre de 1835, l'estat va posar els seus béns a vendre i censos a redimir, pels decrets de febrer i maig de 1836. Aquest fou un dels moments de la desamortització, que iniciada a les corts de l'altre període, consistia en l'afranquiment de la terra dels vincles perpetus que la subjectaven als patrimonis d'entitats i corporacions, religioses particularment.

Els béns de la pabordia de Sant Salvador, per llur destí especial, es conservaren fins a la llei de maig de 1855, la qual incloïa la desamortització general.

Text: Feliu Carreras. Full dels Amics de l'Art Romànic
del 23 de novembre de 1997

BIBLIOGRAFIA

Catalunya Romànica. Vol. XI. Bages.

VIGUER, Jordi. *Les esglésies romàniques de planta circular i triangular*.

CARRERAS COSTAJUSSÀ, Miquel. *Elements d'Història de Sabadell*.

CARBONELL, Eduard. *El romànic català*.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 84

22 de febrer de 2009

EL BAGES (MOIANÈS)

SANT JAUME DE VILANOVA

La primera notícia de l'església, unida al mas Vilanova, és del 1175, però se suposa que la construcció és de finals del segle XI. Les referències acaben el segle XIV i segurament quedà sense culte, ja que no surt mencionada en les detallades visites pastorals. L'any 1931 el doctor Jaume Peyrí va adquirir el mas Vilanova i en veure que el que s'utilitzava de cort era una rara construcció circular encarregà la seva restauració a l'arquitecte Puig i Cadafalch. Fou consagrada de nou el 1933. Passada la maltempada del 1936 s'hi retornà el culte el 1971.

MAS VILANOVA D'OLÓ. Adossada a la dreta l'església rodona de Sant Jaume. Foto: Lluís Fernández, 2009

Es tracta d'una capella de planta circular, amb un petit absis a la banda de llevant. L'absis, amb una finestra de doble esqueixada al centre està decorat externament amb arcuacions i bandes llombardes, mentre la resta de l'edificació no té decoració. L'interior, amb uns cinc metres de diàmetre, té quatre fornícules obertes en el gruix del mur, i una bonica cúpula amb forma de mitja esfera, amb les filades de pedra disposades en forma d'espiral. L'entrada, simple arc adovellat, s'obre orientada a migdia, com de costum en esglésies romàniques. Sorpren, interiorment, la lleugeresa de l'edifici, malgrat que els murs tenen més d'un metre de gruix.

SANT JAUME DE VILANOVA. Interior, des de l'altar.
Foto: Lluís Fernández. 2009.

SANT FELIU DE TERRASSOLA

Fou una parròquia ja documentada el 917, d'una gran extensió territorial, en un extrem de la qual, al 990, s'hi construí una capella dedicada a Santa Maria, que pels volts del 1080 es convertí en el monestir de l'Estany. L'any 1086, Terrassola és incorporada al domini de l'Estany. Els monjos reedificaren l'església i fou consagrada el 6 de febrer del 1093. Aquesta subjecció durà fins l'any 1809, en què morí l'últim monjo de l'Estany, sobrevivent de la col·legiata suprimida el 1775, i recuperà llavors la independència parroquial.

L'edifici, de finals del segle XI, té una curiosa disposició en dues naus desiguals, unides amb arcs sobre columnes de planta quadrada. Potser hi havia la idea d'una construcció basilical de tres naus i que no arribà a conrear-se. L'any 1787, en uns moments de general prosperitat econòmica, fou completament alterada, invertint l'orientació de les naus, enderrocant els absis i obrint la porta principal de la façana oriental.

La restauració (1974-1977) retornà la disposició original. La nau gran és coberta amb encavallades de fusta, mentre que la lateral ho és amb volta. L'absis de la nau lateral, fou traslladat aquí des de la propera i ruïnosa església de Sant Martí de Puigarmengol, mentre que l'absis major fou cons-

als canonges de Barcelona, establiren l'orde que si com administradors no complien els tractes, perdien els drets que els eren concedits sobre l'església i les seves propietats, les quals tornarien als donadors que en disposarien a llur franc albir per a servei del culte. I fent ús d'aquest pacte, els senyors d'Arraona van donar l'església de Sant Salvador al monestir de l'Estany, cosa que va ésser abans del 1133, perquè era en tal data que fou la de la consagració de l'església d'aquell monestir, ja constaven com a pròpies seves les de Sant Salvador d'Arraona i Sant Pere dels Arquells.

El senyor de les terres, fos alodial o feudal, les establia i cobrava el cens d'aquests casos. I la major part dels censos que paguen avui les cases i terres de Sabadell, provenen, encara, dels que els senyors antics es pagaven, i els que els tenen, els posseeixen per successió o per les vendes lliures que els feren els antics senyors, i diem lliures perquè els censos de la Pabordia i els de Sant Cugat foren venuts el segle passat per ordre del govern, en força de les lleis de desamortització.

En acabar-se el segle, la Pabordia va començar a establir els terrenys dels valls de la vila per la banda de llevant, i, així per exemple, en 1299 el paborde Bernat de Vilagrana va donar a cens, a Marc Muntada, el solar on havia d'edificar-se la casa Duran.

TRASLLAT DE LA PARRÒQUIA (SEGLE XIV).

L'església de Sant Salvador de Sabadell, que comptava cinc beneficis, més l'altar de Sant Salvador, i estava en lloc avinent dins la vila, tenia, de bon tros, major vida que l'església parroquial de Sant Feliu d'Arraona, que comptava solament amb dos beneficis, més l'altar de Sant Feliu, i s'aixecava, per altra banda, en lloc incòmode per a la gran majoria dels feligresos. Tal cosa va fer que l'any 1373 el rector de Sant Feliu, aprofitant l'absència del paborde, és passés a Sabadell i comencés a usar l'església de Sant Salvador com a parroquial. El paborde que regia la casa, aleshores Pere de Seniàs, va oposar-se a aquest canvi, per tal que l'església era la casa paborde de Sant Salvador, i, per ella, del monestir de l'Estany. I amb tant de coratge va prendre l'afer que se'n va anar a la ciutat d'Avinyó de Provença, seu dels Papes des del 1309, instant a la cúria o tribunal del Pontífex (Gregori X aleshores) que protegís el seu dret contra el tort que li feia el rector. Entremig el rector no es movia de Sabadell, cosa que va fer necessari que el 1374 el batlle de Sabadell, que era Bernat Bonet, i el donzell Huguet de Recasens, contractessin un clergue que servís el culte de Sant Feliu d'Arraona.

Al capdavall d'aquestes qüestions va guanyar el rector de Sant Feliu, perquè tenia a la seva banda, si no el dret, la necessitat dels feligresos, que el bisbe de Barcelona, Ramon de les Escalles, va reconèixer l'any 1391,

SANTA MARIA DE L'ESTANY. Església. Foto: Lluís Fernàndez, 2009.

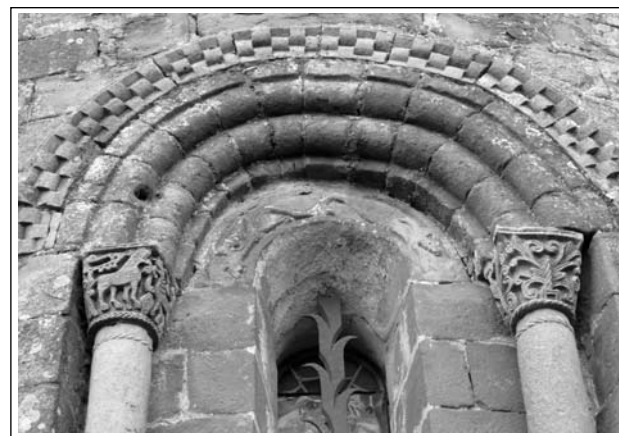
fou cedida a la seu de Vic, que hi establí una canònica. Les notícies de la comunitat són constants a partir del 1080. La dignitat abacial és a partir del 1113, i tingué una vida pròspera fins a meitat del segle XIV, amb una gran extensió de dominis, principalment a la part central de Catalunya. La pesta negra i les disputes sobre la propietat feudal foren causa de la destrucció del monestir el 1395. La comunitat hagué d'exiliar-se passant a residir, durant una quarantena d'anys, a Manresa i a Sabadell. Finalment reintegrada a l'Estany, és novament afectada, ara pels terratrèmols del 1448, que ocasionaren la caiguda del campanar sobre la volta de l'església, destruint-la. La recuperació fou lenta i difícil i la decadència motivà la supressió de l'abadiat el 1592, convertint-se en una canònica, que fou extingida l'any 1775 a partir del qual restà com a simple parròquia.

L'església és la consagrada el 1133, amb una nau, transsepte i tres absis, amb un cimbori sobre la unió de la nau amb el creuer. Tres arcs torals sostenen la volta. Un altre arc, a l'entrada del presbiteri està basat amb columnes semicirculars, amb capitells i bases escultrades. En els segles XVII i XVIII es construeix una sagristia derruint l'absis lateral sud, es construeix el cimbori (derruït pel terratrèmol), es fa una falsa volta de maó i es decora amb un altar barroc. Amb les reformes dels anys 1970 i 1971 l'església retorna al seu estil primitiu. Cal remarcar la bonica imatge d'abastre de Santa Maria, d'estil gòtic, datada, probable-

SANTA MARIA DE L'ESTANY. Aspecte actual de l'edifici per on s'accedeix al claustre, al museu i a l'arxiu. Foto: Lluís Fernàndez, 2009.

ment, a principis del segle XIV. L'absis exterior central és el primitiu i llueix una finestra remarcable pel seu arc monolític esculpit amb motius vegetals i envoltat amb arcades sostingudes per dues columnes amb capitells igualment escultrats. Els absis laterals estan reconstruïts seguint el mateix estil que el central.

SANTA MARIA DE L'ESTANY. Detall del finestral de l'absis central. Foto: Lluís Fernàndez, 2009.

El claustre és potser la part més important de l'arquitectura del monestir. És de planta quadrada i notable per la decoració dels capitells, resultat d'obres diferents entre el segle XII i finals del XIV. L'ala nord, adossada a l'església, és la més primitiva i els capitells, per la seva part interior, ens narren la història des de la creació fins al Calvari. En les altres ales s'hi representen animals, palmetes, volutes decoratives i fins i tot escenes profanes. En la restauració se suprimí el pis d'habitacions que hi havia edificat al damunt i descobriren les columnes i els capitells dels angles els quals estaven ocults per pilars de maçoneria de base quadrada.

DADES DEL DOMINI DEL MONESTIR DE L'ESTANY SOBRE TERRES DE SABADELL.
(Extretes del llibre *Elements d'Història de Sabadell* de Miquel Carreras Costajussà).

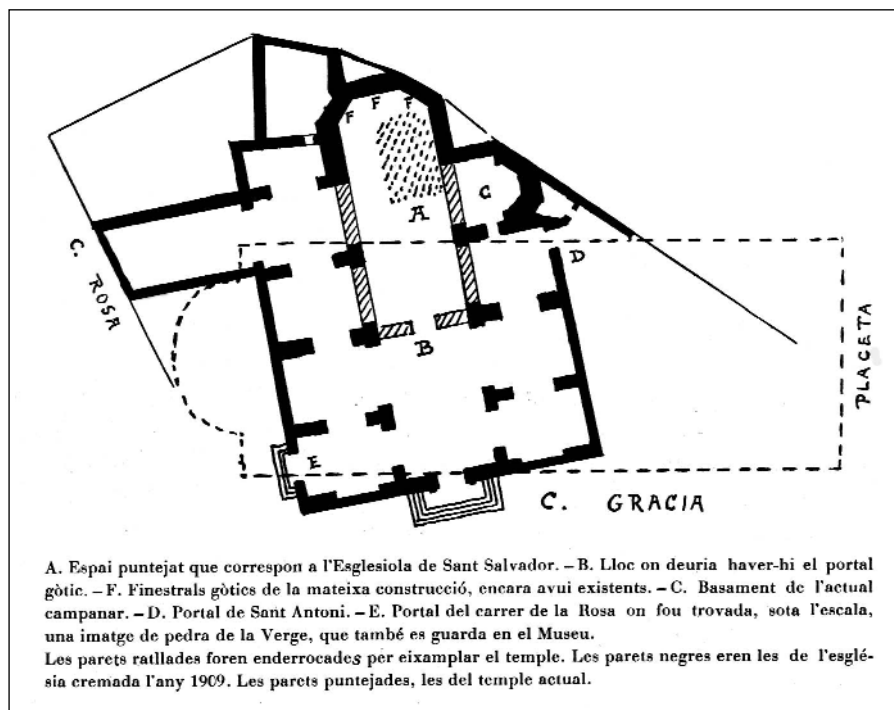
L'ALOU DE SANT SALVADOR (SEGLE XI).

Les terres que l'església de Sant Salvador posseïa en el terme de Sabadell s'anomenaren Alou de Sant Salvador o Alou de la Pabordia de Sant Salvador. De la Pabordia perquè el paborde o propòsit, com diu el nom, és la persona posada davant un quefer qualsevol, l'encarregat d'un negoci en sentit general, o l'administrador d'una casa, en una paraula, i la corporació que posseïa l'església de Sant Salvador i els seus béns per tal d'atendre el culte i administrar aquests béns, havia de nomenar un representant, que era el paborde.

Les terres de Sant Salvador, encara que donades pel senyor d'Arraona, no eren en feu, sinó alou, perquè eren donades a altri no per a servei del senyor, sinó per a servei de Déu. Aquestes terres eren molt extenses, comprenien gairebé una quinta o sisena part de l'antic terme de Sabadell, i formaven una faixa que venia de prop dels termes de Jonqueres i Sant Quirze i avançava cap a la banda de llevant fins a la Cobertera i el Rubial. La part mitgera d'aquesta faixa prenia gairebé totes les terres que havien de constituir el solar de Sabadell fins a la meitat del segle passat. Veritat que, clapanant aquesta faixa, hi havia possessions d'altres senyors i que l'alou de Sant Salvador també s'introduïa en terres d'altri, perquè la distribució de la terra havia estat feta amb tota irregularitat.

LA PABORDIA DE SANT SALVADOR (SEGLE XII).

Hem vist, al segle passat, com la Canongia de Barcelona administrava l'església de Sant Salvador, que tan ben dotada era. En aquest segle, però, trobem que la posseeix el monestir de l'Estany. La raó del canvi s'explica si recordem que l'any 1082, quan els senyors d'Arraona van donar l'església

A. Espai puntejat que correspon a l'Esglesiola de Sant Salvador. – B. Lloc on deuria haver-hi el portal gòtic. – F. Finestrals gòtics de la mateixa construcció, encara avui existents. – C. Basament de l'actual campanar. – D. Portal de Sant Antoni. – E. Portal del carrer de la Rosa on fou trobada, sota l'escala, una imatge de pedra de la Verge, que també es guarda en el Museu. Les parets ratllades foren enderrocades per eixamplar el temple. Les parets negres eren les de l'església cremada l'any 1909. Les parets puntejades, les del temple actual.

SITUACIÓ DE L'ESGLESIA DE SANT SALVADOR DE SABADELL AMB RELACIÓ A L'ESGLÉSIA DE SANT FÉLIX ACTUAL. Il·lustració que acompanya un article de Lluís Mas a Nostra Comarca, butlletí del Centre Excursionista del Vallès de l'abril-maig-juny de 1931.

SANT FELIUET DE TERRASSOLA, AMB LA GRAN RECTORIA ADOSSADA. Foto: Lluís Fernández, 2009.

truit de bell nou sobre els fonaments del primitiu, aprofitant també pedra de l'església de Sant Martí. Potser els més puritans de l'art no estiguin d'acord amb aquesta restauració, però hem de confessar que està molt ben feta i té un magnífic aspecte.

En el mur de migdia de la nau, i des de dins de l'edifici rectoral, es pot veure que era decorat amb arcuacions i bandes llombardes. En la façana de migdia s'ha reobert el portal, amb dos arcs en degradació, sense capitells, que potser havia tingut, i unes finestres en doble esqueixada, ara cegades. El 1984 es descobrí, trossejada, una pica baptismal per immersió, que refeta, és a l'interior de l'església. La massissa torre-campanar és un xic posterior (finals del segle XII o primers del XIII) i té un aire més de castell que no pas de construcció religiosa.

SANTA MARIA DE L'ESTANY

La impermeabilitat del sòl i l'abundància de pluges ocasionaren la formació de l'estany que ocupà el pla (879 m.), envoltat per les muntanyes del Puig Rodó i Puig de la Caritat, amb altures d'uns 1000 metres. Si bé l'estany era beneficiós per a l'agricultura, era també un focus d'infecció de mosquits i de febres. L'any 1554, el darrer abat de l'Estany va fer construir la mina que dessecà l'estany i els aiguamolls, vers la seva sortida natural per la banda nord.

L'origen del monestir fou una petita capella dedicada a Santa Maria, edificada a finals del segle X, dins del terme parroquial de Terrassola. El 990